

معنی لغت‌های مهم درس

بوم:	جغد	طالع:	بخت
مسعود:	فرخنده	اجل:	مرگ

معنی شعر

هم مرگ، بر جهان شما نیز بگذرد مرگ سرخ شما نیز خواهد آمد و دوران اعتبار شما نیز از رونق خواهد افتاد.	هم رونقِ زمان شما نیز بگذرد
وین بوم محنت از پی آن تا کند خراب محنت و سختی، جغد شوم ویران‌گری است که به ما بسنده نمی‌کند و شما را نیز خانه خراب خواهد کرد.	بر دولتِ آشیان شما نیز بگذرد
آرایه: اضافه تشبیهی (بوم محنت) - مراعات نظیر (بوم، آشیان، خراب)	
آب اجل که هست گلوگیر خاص و عام مرگ که شامل همه‌ی انسان‌ها می‌شود روزی نصیب شما هم خواهد شد.	بر حلق و بر دهان شما نیز بگذرد
آرایه: مجاز (خاص و عام از همه مردم) - مراعات نظیر (حلق، دهان) - تضاد (خاص، عام) - تلمیح (به کُل نفسِ ذائقه الموت)	
چون دادِ عادلان به جهان در، بقا نکرد زمانی که عدالت انسان‌های عادل در جهان پایدار نماند، پس مطمئن باشید که ستم شما ظالمان نیز از بین خواهد رفت.	بیدادِ ظالمان شما نیز بگذرد
آرایه: تضاد (داد و بیداد، عادلان و ظالمان)	
در مملکت چو غرّش شیران گذشت و رفت در سرزمینی که نعره انسان‌های شیر صفت و جوانمرد گذشته، ناجوانمردی و سگ صفتی انسان‌های پست هم از بین خواهد رفت.	این عوعو سگان شما نیز بگذرد
آرایه: استعاره (شیران: پهلوان، سگان: ناجوانمردان)	
بادی که در زمانه بسی شمع‌ها بگشت مرگ همچون بادی است که در این روزگار چراغ زندگانی بسیاری را خاموش کرد. شما هم آسوده نباشید که سرانجام چراغ عمر شما را نیز خاموش خواهد کرد.	هم بر چراغدان شما نیز بگذرد
آرایه: استعاره (باد استعاره از مرگ، شمع استعاره از مردم، چراغدان استعاره از زندگی) - مراعات نظیر (شمع و چراغدان)	
زین کاروانسرای، بسی کاروان گذشت این دنیا چون کاروان‌سرای است که انسان‌های بسیاری آمده‌اند و رفته‌اند. کاروان زندگی شما نیز به ناچار ازین کاروانسرا عبور خواهد کرد و عمرتان به پایان خواهد رسید.	ناچار، کاروان شما نیز بگذرد
آرایه: استعاره (کاروانسرا استعاره از دنیا، کاروان استعاره از انسان‌ها) - تکرار (کاروان)	
ای مُفْتَخَر به طالع مسعود خویشتن ای کسانی که به بخت خوب خود افتخار می‌کنید آگاه باشید که ستاره بخت شما نیز روزی خاموش خواهد شد.	تأثیر اختران شما نیز بگذرد
آرایه: مراعات نظیر (طالع مسعود، تأثیر اختران)	
بر تیر جورتان ز تحمل سپر کنیم مجبوریم در برابر ظلم و ستم شما تحمل کنیم تا قدرت حکومت شما سپری شود و سرنگون شوید.	تا سختی کمان شما نیز بگذرد
آرایه: مراعات نظیر (تیر، سپر، کمان) - تشبیه (تحمل به سپر) - استعاره (سختی کمان استعاره از قدرت)	
ای تو رمه سُرده به چوپان گرگ طبع ای پادشاه ظالمی که مردم بیچاره را به والیان درنده و گرگ صفت سپرده‌ای، این دوران ظلم و ستم شما نیز پایان خواهد یافت.	این گرگی شبان شما نیز بگذرد
آرایه: مراعات نظیر (چوپان، رمه، شبان، گرگ) - تشبیه (چوپان گرگ طبع) - استعاره (رمه از مردم و گرگ از حاکمان و والیان)	

قلمرو زبانی

۱- در شعری که خواندید، پنج واژه مهم املائی بیابید و بنویسید.

محنت- اجل- طالع- تأثیر- طبع- عوعو سگان- غرش شیران

۲- تفاوت معنایی فعل‌های مشخص شده را توضیح دهید.

■ گفتم که نوش لعلت ما را به آرزو کشت گفتا تو بندگی کن کاو بنده پرور آید

■ بادی که در زمانه بسی شمع‌ها کشت هم بر چراغدان شما نیز بگذرد

کشتن در بیت اول به معنای «در حسرت گذاشتن» آمده است، اما در بیت دوم به معنای «خاموش کردن» به کار رفته است.

۳- برای هر واژه، یک مترادف و سه هم خانواده بنویسید.

واژه	مترادف	هم خانواده	
طبع	خوی، صفت	طبیعت	مطبوع
بقا	جاودانگی	باقی	بقیه
عادل	دادگر	عدل	عادل

۴- واژگان زیر را مانند نمونه به دو شیوه جمع ببندید.

نمونه: زمان: زمان‌ها، آرمنه

■ محنت: محنت‌ها- مِخَن

■ دعا: دعاها- ادعیه

■ خاص: خاصیت‌ها- خواص

قلمرو ادبی

۱- قافیه و ردیف را در بیت نخست این سروده مشخص کنید.

واژه‌های قافیه «جهان» و «زمان» - ردیف «شما نیز بگذرد»

۲- در بیت زیر، کنایه‌ها را بیابید و مفهوم آنها را بنویسید.

■ بر تیر جورتان ز تحمل سپر کنیم تا سختی کمان شما نیز بگذرد

سپر کردن تحمل: کنایه از تحمل رنج‌ها و سختی‌ها

سختی کمان: کنایه از قدرت و زورگویی

۳- هر واژه، یک معنای اصلی و یک یا چند معنای غیر اصلی دارد؛ به معنای اصلی واژه، معنای حقیقی و به معنای غیر اصلی آن، معنای

«مجازی» می‌گویند؛ کلمه‌ای که در معنای غیر حقیقی به کار رفته باشد، «مجاز» نامیده می‌شود؛ مثال:

«تا تو را جای شد ای سرو روان در دل من هیچ کس می‌نپسندم که به جای تو بود»

«سرو» در لغت، نام گونه‌ای درخت است، ولی در این بیت، سعدی آن را در معنای دیگری به کار برده است؛ یعنی «سرو» در اینجا مجاز است.

اکنون در شعر این درس، دو نمونه «مجاز» بیابید و مفهوم هر یک را بنویسید.

بادی که در زمانه بسی شمع‌ها بکشت ← باد: مجاز از مرگ و نابودی است. شمع: مجاز از مردم

تأثیر اختران شما نیز بگذرد ← اختر: مجاز از بخت و اقبال نیکوست.

آب اجل که هست گلوگیر خاص و عام ← خاص و عام: مجاز از همه مردم

قلمرو فکری

۱- معنی و مفهوم بیت دوم درس را به نثر روان بنویسید.

محنت و سختی، جغذ شوم وبران گری است که به ما بسنده نمی‌کند و شما را نیز خانه خراب خواهد کرد.

۲- در بیت زیر، مقصود شاعر از «رمه»، «چوپان گرگ طبع» و «گرگی شبان» چیست؟

ای تو رمه سپرده به چوپان گرگ طبع این گرگی شبان شما نیز بگذرد

رمه: مردم زیر دست حکومت چوپان گرگ طبع: حاکمان ستمگر دست نشانده گرگی شبان: دوران ظلم و ستم

۳- از متن درس، برای حدیث و آیه زیر، نمونه بیتی مرتبط بیابید و بنویسید.

■ «الدَّهْرُ یَوْمَانِ یَوْمٌ لَکَ وَ یَوْمٌ عَلَیْکَ»

ای مُفْتَحَر به طالع مسعود خویشتن تأثیر اختران شما نیز بگذرد

■ کُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ

آب اجل که هست گلوگیر خاص و عام بر حلق و بر دهان شما نیز بگذرد

۴- سروده زیر، یادآور کدام بیت درس است؟

ما بارگه دادیم، این رفت ستم بر ما بر قصر ستمکاران، گویی چه رسد خذلان؟

چون دادِ عادلان به جهان در، بقا نکرد بیدادِ ظالمان شما نیز بگذرد

۵- در بیت زیر به کدام باور قدیمی اشاره شده است؟

ای مُفْتَحَر به طالع مسعود خویشتن تأثیر اختران شما نیز بگذرد

اینکه ستارگان در سرنوشت انسان‌ها مؤثر بوده‌اند و مایه خوش‌بختی و بدبختی آنها را ستارگان رقم می‌زده‌اند.

درک و دریافت

۱- این سروده محتشم کاشانی را از نظر احساس و عاطفه حاکم بر فضای شعر، با شعرخوانی «بوی گل و ریحان‌ها» مقایسه کنید.

شعر محتشم کاشانی با زبان و لحن اندوهبار و تأثیر انگیز به بیان عظمت حادثه روز عاشورا پرداخته و تمام موجودات زمین و آسمان را عزادار این غم بزرگ نشان داده است. اما شعر «بوی گل و ریحان‌ها» غزلی است عاشقانه که با زبانی نرم و لطیف با استفاده از معانی عمیق و باریک به بیان احساسات شخصی شاعر پرداخته و عواطف و آرزوها و غم و شادی‌هایش را به رشته سخن در آورده است. غم شعر محتشم تلخ و دردناک است اما غم شعر سعدی غم عشق است و برای عاشق، مطبوع و دلپذیر است.

۲- مقصود شاعر از «آشوب در تمامی ذرات عالم» را توضیح دهید.

منظور شور و غوغایی است که از شهادت امام حسین (ع) نه در میان انسان‌ها، بلکه در میان تمام موجودات برپا شده است. شهادت این مرد بر همه ارکان خلقت اثر گذاشته و همه را متأثر ساخته است.